

Др Срђан Шаркић, редовни професор
Правног факултета у Новом Саду

ВИЗАНТИЈСКИ ДИЈАЛОГ О ПОЛИТИЧКОЈ НАУЦИ

Сажетак: Из времена владавине цара Јустинијана (527-565) сачуван је дијалог о политичкој науци, кога воде две личности – Тома и Менас, а који се заснива на Платоновој Држави и делом на Цицероновом спису *О држави (De Republica)*. Мада је први издавач текста, учени кардинал Анђело Маи, спис приписао историчару и говорнику Петру, који је у време Јустинијана обављао дужност шефа царске канцеларије (*magister officiorum*), његово ауторство није сигурно. Не можемо тачно утврдити ни када је спис настао ни из колико се књига састојао, јер рукопис који је до нас стигао садржи само одломке из четврте и пете књиге дијалога.

Кључне речи: Дијалог *О политичкој науци, De Republica*, Петар Патриције, Цицерон, Платон, Анђело Маи, Фотије.

Године 1827, велики италијански филолог, кардинал Анђело Маи (Angelo Mai, 1782-1854), објавио је у делу *Нова збирка старих писаца (Scriptorum Veterum Nova Collectio)* одломке дијалога писаног на грчком, кога је он насловио *О политичкој науци (De scientia politica)*,¹ и који се изгледа заснива на Платоновој *Држави* и делом на Цицероновом спису *О држави (De Republica)*. То дело је приписао историчару и говорнику Петру, који је за владе Јустинијана I (527-565) вршио службу *magister offic-*

¹ А. Mai, *Scriptorum Veterum Nova Collectio*, Roma 1827, tome II,V, p. 571-609. Модерно издање са преводом на италијански језик објавио је С.М. Mazzucchi, *Menae patricii cum Thoma referendario De scientia politica dialogus*, Milano 1982.

iorum-а² и био познат због свог успешног посланства Персијанцу Хозроју³ и своје вештине у преговорима са неугодним и охолом варварима.⁴ Маи је умро са уверењем да је дијалог, на грчком насловљен **Περί πολιτικῆς ἐπιστημῆς**, идентичан са делом **Περί πολιτικῆς καταστάσεως**, које се приписује истом Петру у византијском речнику из X века, познатом под називом *Суида*. Али, Петрово дело се односи на политичке институције (**καταστάσις**), а не на политичку науку.⁵ Друга сугестија коју је изнео Маи је да је дијалог *О политичкој науци* идентичан са списом кога спомиње Фотије, цариградски патријарх из IX века, у свом компилативном спису *Библиотека* (или *Myriobiblion*) наводећи да га је читао у кружоку својих пријатеља. Тај Фотијев одломак гласи:⁶

Прочитао сам дело о политици (**περί πολιτικῆς**), у облику дијалога, које упознаје патрикија Менаса и референдарија Тому⁷ као саговорнике у дијалогу.⁸ Разговор се састоји из шест књига, у којима писац уводи нови облик државног уређења (**πολιτείας**), различит од оног кога су описали стари писци и кога он назива дикеархиканским (**δικαίαρχικον**) типом.⁹ Он

² Magister officiorum је био шеф царске канцеларије, најутицајнији представник централне управе, коме су била потчињена сва *officia* у држави. О његовој служби видети A.E.R. Boak, *The Master of the Offices in the Later Roman and Byzantine Empire*, New York 1924.

³ Реч је о персијском краљу Хозроју I Ануширвану (531-579) из династије Сасанида, који је водио дуготрајне ратове са Византијом, да би 562. склопио мир. Пружио је уточиште атинским неоплатоничарима када је Јустинијан 529. године наредио да се затвори Академија у Атини.

⁴ *Suidae Lexicon 1406*, ed. A. Adler, pt. 4, Leipzig 1935, p. 117: Πέτρος, ὁ ρήτωρ, ὁ καὶ μαγιστρος καὶ ἱστορικός, πρεσβευτής ὡς Χοσρόην σταλείς μάλα ἐμβριθής τε ἦν καὶ ἀνάλωτος ἐν τῷ ρητορεύειν, τῷ καταμαλάζει φρονήματα βαρβαρικά σκληρά τε καὶ ὀγκώδη. Ἐγραψεν ἱστορίαν καὶ περὶ πολιτικῆς καταστάσεως.

⁵ E. Barker, *Social and Political Thought in Byzantium*, Oxford 1957, reprint 1961, p. 63.

⁶ Photius, *Bibliotheca*, cod. 37, ed. R. Henry, Paris 1959, tome I, p. 22.

⁷ Патрикије и референдарије су високе дворске титуле.

⁸ Менас би према Маијевој претпоставци могао да буде скраћени облик од имена Менодорус, које је употребљено у дијалогу, док је Тома (Thomas) сигурно скраћени облик од имена Томазиус (Thomasius), датог другом саговорнику. Менас и Тома, како Маи такође примећује (нав. дело, стр. 571, нап. 1 и 2), су поменути у законодавним документима из Јустинијанове владавине, а изгледа да су учествовали и у самој кодификацији, или били у тесној вези са њом, што све указује да су заузимали врло високе положаје.

⁹ Изгледа да Фотије мисли на перипатетичара Дикеархоса (**Δικαίαρχος**) из III века пне, коме се приписује дело *Tripoliticus*, које би могло, како наслов сугерира да заступа теорију о мешовитом државном уређењу (срећно јединство монархије, аристократије и демократије), кога су касније, у добро познатим одломцима препоручивали Полибије и Цицерон. Неки су сугерисали да би реч **δικαίαρχικον** написана малим словом **δ** (делта), могла да значи „правичан владар“, јер је то сложеница од **δίκαιος** (правичан) и **ἀρχή** (владавина), мада таква претпоставка изгледа мало вероватна. Cf. Barker, *op. cit.* p. 64, n. 2.

такође, с правом критикује Платонову Државу.¹⁰ Облик државног уређења, кога они сами [учесници у дијалогу] предлажу, требало би да буде састављен од три врсте – монархијског, аристократског и демократског – и да му свака врста државног уређења да што јој је најчистије те да се тако створи заиста најбољи облик владавине.¹¹

У тексту кога је издао Маи нама су данас остали само одломци из четврте и пете књиге дијалога. Могуће је да се спис састојао од шест књига, што би се онда подударало са оним што Фотије каже да је читао у кружоку својих пријатеља, окупљених у његовој кући. Али, проблем је у неподударности садржине дијалога који је у одломцима стигао до нас, са описом дела кога даје Фотије. Могуће је, дакле, да се ради о јединственом спису, али исто тако је могуће да су постојала два посебна дијалога. Четврта књига дијалога, према Маијевом издању, говори о војсци и војним стварима, а та питања Фотије не помиње. Једина подударност између дијалога *О политичкој науци* и дела кога описује Фотије, не може се наћи ни у једном делу текста дијалога који нам је сачуван, већ само у једном од наслова који се налази у садржају који претходи петој књизи, док у самој књизи нема ничега што одговара томе наслову. Суштина списка кога наводи Фотије (теорија о мешовитом државном уређењу) се не налази уопште у преосталим фрагментима дијалога.

Највероватније је да се ипак ради о непознатом аутору, који је, пошто говори о царевом опонашању Бога, сигурно био хришћанин.¹²

¹⁰ Фотијево тврђење одговара наслову деветог поглавља садржаја, који претходи петој књизи дијалога, где стоји да су у њему стављене такође примедбе и на неке од Платонових погледа. Нажалост, у данас сачуваној садржини пете књиге нема ничег што би одговарало наслову те врсте, па не можемо бити сигурни да ли је дело садржало неке критике Платона, како то наводи Фотије.

¹¹ Опет нема у преосталим одломцима дијалога излагања о мешовитом државном уређењу нити везе са дикеаркианским типом.

¹² Ауторство Петра Патрикија одричу К. Krumbacher, *Geschichte der Byzantinischen Litteratur*, München 1897, pp. 520-531; К. Praechter, *Zum Maischen Anonymus περί πολιτικῆς ἐπιστήμης*, *Byzantinische Zeitschrift* 9 (1900), pp. 621-632; J. Haury, *Petros Patrikios Magister und Petros Patrikios Barsymes*, *Byzantinische Zeitschrift* 14 (1905), pp. 529-531. Према мишљењу F. Dvornika, *Early Christian and Byzantine Political Philosophy, Origins and Background, Dumberton Oaks Studies nine*, Washington D.C. 1966, pp. 706-707, питање и даље остаје отворено. Петрово интересовање за политичке науке је било вероватно искрено и велико, што се може закључити према цитатима из његових списка, које је узимао цар-историчар Константин Пофировгенит (Con. Porphyg. *De Ceremoniis I*, 84-85, vol. I, Bonn 1929, pp. 386-433; *Excerpta historica iussu imp. Constantini Porphyrogeniti confecta, vol. I: Excerpta de legationibus pt. I*, ed. C. de Boor, Berlin 1903, pp. 3-4). Пошто су Петрови списи сачувани само у фрагментима, могуће је да су наводи Константина Порфирогенита узети из оних делова који су нестали. Ако би се Петрово ауторство оспорило, то би онда, према Дворнику, значило да су у шестом веку постојала два трактата о политичкој науци, што би упућивало да је у Византији за ту врсту науке постојао већи интерес него што се иначе мисли. Ипак, како ствари сада стоје, Петар Магистер је највероватније аутор дијалога. Морали су

Ни код одређивања настанка дијалога не можемо бити одређенији, али извесни елементи се могу уочити. Писац је био упознат са списима појединих латинских аутора. Помиње Цицеронове списе *О држави* (*De Republica*) и *Расправе у Тускулу* (*Tusculanae Quaestiones*), помиње Јувенала и „Етрурца Фирминуса“, који би могао бити идентификован са Фронтиним, римским писцем о вештини ратовања, који је живео за владе цара Домицијана (81-96). Према сопственим речима, способан је да „ромеизира“, а то значи да разуме и да уноси латинске речи, из чега би све произашло да је био упознат са латинском литературом. Тај закључак би наводио на чињеницу да је живео у шестом веку, када је латински језик био познат и коришћен у Цариграду, док су већ у седмом веку људи са знањем латинског били врло ретки. У шестом веку, византијски научници су још увек могли да читају и нађу у цариградским књижарама текст Цицероновог списа *De Republica*,¹³ као што је вероватно био случај и са нашим писцем. Аргумент за датирање се може извући и из помена имена Menas (или Mennas) и Thomas, које помиње цар Јустинијан у конституцијама које претходе Кодексу и Дигестама.¹⁴ По свој прилици, спис је настао за Јустинијанове владе (527-565).¹⁵

постојати, закључује Дворник, и други византијски писци који су писали о политици, јер наш аутор наводи узвесног Еуномија (V,I, ed. Mai p. 596) чије је дело могло бити један од пишчевих најважнијих извора. Тога Еуномија не треба помешати са истоименим јеретиком, са којим полемише Григорије из Нисе (V. K. Praechter, *op. cit.* p. 625).

¹³ У Западној Европи *De Republica* је вековима била непозната изузев чувеног одломка у шестој, последњој књизи, који носи назив *Сципионов сан*, а који је сачуван у Макробусовим *Коментарима*. Тек 1820. пронађена је отприлике трећина текста у ватиканском палимпсесту. Аутор дијалога *О политичкој науци* је могао у шестом веку имати свих шест књига дијалога пред собом.

¹⁴ Конституција *De novo codice componendo* (*О састављању новог кодекса*), познатија и по почетним речима *Haec quae necessario* (*Оно што је неопходно*) од 528. године, између осталих достојанственика спомиње и Тому, који се назива преславним мужем, квесторем свете наше палате (титула која одговара савременом министру правде) и бившим конзулом (*Thomam virum gloriosissimum quaestorem sacri nostri palatii et ex consule*). Конституција *De Iustiniano codice confirmando* (*О потврди Јустинијановог кодекса*), или према почетним речима *Summa rei publicae* (*Највише држави*) од 529. године упућена је Мени, пресветлом мужу, два пута преторијанском префекту, бившем градоначелнику овог благодетног града [Цариграда] и патрицију (*...Menaе viro illustri praefecto praetorio II ex praefecto huius almae urbis ac patricio*). У тексту исте конституције спомиње се и Тома, са идентичним титулама као и у претходној конституцији. Конституција *De emendatione codicis Iustiniani et secunda eius editione* (*О исправци Јустинијановог кодекса и његовом другом издању*), или према почетним речима *Cordi nobis* (*Срцима нашим*) од 534. године спомиње такође Мену, кога назива бејрутским докторем права (*Beryti legum doctorem*), заједно са Доротејем, Константином и Јованом. Најзад, конституција *De confirmatione Digestorum* (*О потврди Дигеста*), или према почетној речи *Tanta* (*Толика*) од 533. године спомиње Мену, кога заједно са Стефаном, Просдокијем, Еутолмијем, Тимотејом, Леонидом, Леонтијем, Платоном, Јаковом, Константином и Јованом, назива премудрим мужевима (*viris prudentissimis*).

¹⁵ Cf. Barker, *op. cit.* p. 65-66.

У којој мери је писац користио спис *De Republica* је ствар за истраживање. Оно што можемо закључити је да је по форми дијалог *О политичкој науци* ближи Цицероновим него Платоновим дијалозима, док по садржини стоји више у вези са Платоном него са Цицероном, а можда још више са Евсевијевим *Похвалама Константина (De laudibus Constantini)* и хеленистичким писцем, чије је списе *О краљевству* преузео византијски компилатор Јован Стобаеј у својој *Антологији*.¹⁶ Но, треба приметити да су и ови други списи инспирисани Платоном и Цицероном.

Три места се у дијалогу сасвим извесно односе на Цицеронове списе, али само је један одломак у изричитој вези са Цицероном и налази је у петнаестом поглављу пете књиге. Међутим, тај одломак је у вези са Цицероновим списом *О говорнику (De Oratore)*, а не са *De Republica*. Али, Цицероново схватање, које наводи аутор дијалога, могло је бити поновљено и у изгубљеном одломку списа *О држави*. Друга веза, која није експлицитна, је важнија. Она се налази на крају деветог поглавља, пете књиге, где аутор дијалога говори о сваком грађанину који извршава своје дужности ради хармоније, попут добро наштимоване лире, и о државном уређењу које се напреже према општем и усклађеном сагласју (симфонији). Ту се налази тесна веза са *De Republica* (II, XLII, 69), али треба додати да је поређење са музиком аналогно са правно-политичком теоријом питагорејаца и да се налази и у тада врло популарним неопитагорејским трактатима с краја III и почетка IV века.¹⁷ Трећа веза је још мање чврста и

¹⁶ Видети о томе L. Delatte, *Les traités de la royauté d' Ecphante, Diotogène et Sthénidas*, Paris – Liège 1942.

¹⁷ Cf. Delatte, *op. cit.* Одломак из *De Republica* је следећи. Говори Лелије (*Laelius*), један од учесника у дијалогу: *Видим сада која би била служба и дужност коју би поверио човеку, о којем би желео да те чујем да говориш [идеални rector et gubernator reipublicae]. Ја бих му наметнуо само једну ствар, каже Африканац – јер у њу су све остале укључене – да никад не престане да пази и посматра самог себе, да позове остале да га опонашају, да покаже самог себе у сјају свог духа и живота, као пример својим суграђанима. Као што је за лауту или свиралу – и то за саму песму и употребу гласа – потребан склад, који треба да буде добијен и одржаван употребом различитих звукова, склад у коме извежбане уши не могу да поднесу продор било какве промене или нескладне ноте; и баш такав склад, који долази од одмеравања најразличитијих гласова, је упркос томе обдарен слогом и подударношћу, као што је то и са државом. Када су највише, најниже и средње класе у држави доведене у међусобни однос, попут нота у мизици, употребом умереног разума, тада ниче политичка слога, кроз слагање најразличитијих делова. Оно што музичари називају хармонијом у области песме, је у истом поретку као слога у области политике – слога, најчврћи и најбољи гарант стабилности у свакој држави – а та слога не може уопште да постоји у одсуству правде. Очигледно да веза са *De Republica* није потпуна, мада постоји. Наш аутор је поређење са музиком могао да узме и од неопитагорејаца, а независно од Цицерона. Поред тога, Цицеронов *rector et gubernator reipublicae* није чисти монарх, нити је Цицерон био апсолутни присталица монархије, као што је то случај са*

тешко ју је успоставити између Цицерона и аутора дијалога. Она се налази у деветом одломку, пете књиге, где писац дијалога говори о цару који је *отац свих поданика који показује очинску бригу за свој народ, и живећи потпуно и коначно, не за самог себе... већ за своје поданике...* На исти начин Цицерон (*De Republica* I, XXV, 54), ставља Сципиону у уста речи, да ако један од три чиста облика државног уређења треба да буде изабран, он би са своје стране изабрао монархију *и то зато што име краља има, ма какво било, очински призвук човека који води рачуна о интересима и захтева сигурност својих суграђана ревносније од...*¹⁸

Нема, дакле, чврсте везе између Цицероновог списка *О држави* и дијалога *О политичкој науци*. Резимирамо ли, извесно је следеће: 1) аутор дијалога наводи одломак из Цицероновог списка *О говорнику*, који је могао бити поновљен у данас изгубљеном фрагменту списка *О држави*; 2) писац дијалога обећава у последњем наслову садржаја који претходи петом књизи, да ће извршити поређење Платонових и Цицеронових политичких идеја, што је можда и учинио у неком од изгубљених делова дијалога, али чега нема у данас сачуваном тексту. Свему треба додати и чињеницу да је Анђело Маи открио и штампао 1820. године палимпсест списка *De Republica*, а 1827. одломке дијалога *О политичкој науци*. Није невероватно да је учени кардинал повезао та дава списка тешње него што то они заслужују.¹⁹

Садржај дијалога

Осам поглавља четврте књиге, сачуваних у одломцима, углавном се односе на војну вештину, с посебним нагласком на значај пешадије. У четвртог поглављу налази се цитат из „Етрурца Фирминуса“, који је описао пешадију постројену у пољу као *истински неповредиви зид, живи зид, покретни зид, зид са мозгом*. У следећем, петом поглављу, писац се позива на Цицерона и његову напомену о римској војсци и издржљивости римских легионара, који не носе само своју опрему (и то тако лако као да су то њихови удови), већ и намирнице за неколико дана.²⁰

Пета књига почиње садржајем од десет наслова. Првих осам наслова су на тему царства. Један од најзначајнијих гласи: *Прави цар мора да*

аутором дијалога. Цицеронов *rector* може бити појединац, али и група људи, чији је задатак да производе дух слоге у мешовитом типу државног уређења.

¹⁸ Остатак реченице је скоро у потпуности оштећен.

¹⁹ Cf. Barker, *op. cit.* p. 68.

²⁰ Маи мисли да се то односи на *Quaestiones Tusculanae* II, 16, које је навео и аутор дијалога.

управља људским стварима према имитацији божанства и божанских ствари. Карактеристичан је и девети наслов: *Гледишта о политици су изнета попут Платонових гледишта*. Десети, и последњи наслов обећава *Поређење Платонове Државе са Цицероновом и даље, целокупне Платонове философије са Аристотеловом*. Шеснаест поглавља пете књиге, како су штампани у Маијевом издању, се разликују толико да би њихови аргументи тешко могли да се прате помоћу десет наслова који се налазе у садржају, у тако фрагментарном и оштећеном тексту, као што се и разликују од садржаја дела које је навео Фотије.

У првом поглављу пете књиге начињен је прелаз са теме из четврте књиге, која се односи на *чуваре и војну науку*, на тему о царству. Тема почиње питањима да ли је наћи теорију такве имитације Бога могуће, која би се показала као природа правог и истинског царства. Пропустити покушај би било као начинити статуу без руку. Сада, ако покушавамо да схватимо природу човека и човечности, треба да се упитамо шта је човеку заједничко са животињама и биљкама, а шта је у њему заједничко са свим људима. Не морамо ли ми ипак, да би разумели природу царства и царева да се запитамо шта наука о царству (**βασιλική ἐπιστημή**) има заједничког са другим наукама, а шта је њој својствено.

Два следећа поглавља (друго и треће) нису интересантна. У четвртом се наводи аналогија са лекарима и медицинском вештином и баца светлост на цара и науке о царству. Да би дала резултата медицина захтева опремљеност трима стварима: 1) правилима вештине (**νόμοι**); 2) кодексом понашања или професионалном етиком (**δόγματα**); 3) редовном праксом (**κάτ' ἐνεργεῖν ἐπιτηδεύματα**). На исти начин царство захтева своју опремљеност. Цар, који се бави политичким стварима, има за свој циљ здравље или добробит државе, као тело које се темељи на основу правде; он дела у циљу добробити, која је његов крајњи циљ. А сигурност и благодостање његових поданика је стални резултат његове активности. Као што се од доктора захтева понашање и познавање вештине, од цара се захтевају закони, односно кодекс понашања у пракси. Писац предлаже, у остатку поглавља пет правила или закона. Први закон односи се на легитимни долазак на престо и проглашење цара, зашта писац употребљава израз **ἀναγορεύσις**. То правило треба да спроведе царство само и ради себе, да би цар могао да добије власт у дугованој и правилној форми, а то значи као дар Бога и понуду народа.²¹ Други закон одређује положај Сената; трећи наименовање епископа (**ἀρχιερεῖς**); четврти, наименовања магистрата (**ἀρχοντες**), док се пети односи на грађанске законе и њихову принуду *јер добар цар*

²¹ Cf. J. Bury, *Selected Essays*, Cambridge 1930, p. 101 sq; S. Runciman, *Byzantine Civilization*, London 1933, p. 62 sq.

би требало да мисли да такву [принуду] он више треба да посматра са страхом него његови поданици.

У шестом поглављу излажу се аргументи о законима праксе. Писац је потпуно испустио да расправља о „кодексу понашања“ (**δόγματα**). Тема која следи је по узору на мисао изнету у Платоновој *Држави*, да владари и чиновници не треба да се баве економским пословима; они треба да се посвете својим специфичним функцијама (**ἰδιοπραττεῖν**) и да се баве дужностима које су одређене за положај на који су постављени. Али, поглавље је неповезано, и као што почиње са празнином, завршава се испрекиданим речима. У последњој од тих испрекиданих и неповезаних реченица стоји да предмет владавине треба тражити у цару, који је *опонашање Бога међу људима; то је царство, а [прави] цар ће бити онај, који је заиста Богом дан људима, али који такође [управља] њима правично, и држи своје место у уставу, врлином грађанских закона (πολιτικός νόμος).*

Поново наилазимо на празнину. У седмом поглављу, које следи након празнине, писац се окреће високој философији Платонових идеја о Богу. Настојећи да повуче аналогију између поретка у царству и управљања свемиром, аутор слика цара као смртног Бога, који управља својом државом, као што Бог управља свемиром:

Државне потребе морају да имају управу, која је као она божја у достојанству и снази; ...само је царство таква управа и цар – онолико колико је могуће [за човека] – је такав, и назван је таквим именом, небеског цара. Иако је он поткупљиво биће у поређењу са оним који је непоткупљив, он не носи ништа мање божанску сличност у својој личности, и он је једини међу људима који ту сличност носи два пута – једанпут као човек у пратњи људи, и други пут као цар, уздигнут изнад осталих људи... Када он буде достигао такав положај, човека који је философ-цар и цар-философ, према учењу Платона, он ће бити врста оног о чему говоримо; и бивајући постављен изнад света, он ће, природно, тражити свом својом снагом да се влада као цар, попут Оног чија је слика и копија; друкчије он неће бити прави цар, већ ће само доконо носити празно име.

Осмо поглавље је кратко и неважно. У деветом поглављу опет се говори о царству:

Пошто цар жели да буде попут Бога, згодно је и право да буде добар према својим поданицима и да дела добро. Постоје два пута добротинства које може да следи. Први је са одлуком људске мисли о врлини, а то се састоји у учењу које долази пре од његовог примера, него од његових речи: то је највећа од свих моћи за васпитавање поданика. Други начин је за поштовање закона и свих облика државног уређења... Он је отац својих поданика и много више брине о њима него њихови природни

родитељи... отуд, он мора да опонаша Бога, који је назван оцем људи, показујући очинску обазривост за свој народ и живећи у потпуности и коначно, не за самог себе и сопствени обзир, већ за своје поданике и за њихову корист; у ствари, он мора да положи свој живот за њих у случају потребе... како је Кодро учинио за Атињане.²² Он мора да обузда не само себе и оно што зависи од њега, већ и магистрате који окружују његову личност и играју главне улоге у политичким стварима. Он не треба да се директно меша у ствари које су далеко од суштине, или да стално надгледа магистрате; он мора да изазове политичке акције да теку у мудрости, из чесме његове мисли у канале управе, и мора да се стара да не пролазе кроз највише чиновнике и установе, на путу према њиховом одредбишту. Тада и на основу тога, сваки становник ће извршити обавезе свога положаја (*τὰ ἰδία πράττειν*) у хармонији, као добро наштимована лира; и уређење државе, крећући се према врсти опште, хармоничне симфоније, ће бити све више темељено на правди и засновано на чврстости.²³

Поглавља десет, једанаест и дванаест су фрагментарна. Тринаесто поглавље је сугестивније:

*Које мишљење ћемо прихватити у вези са политичком науком. Хоћемо ли сматрати да је Бог у његовој великој доброти провиђења за колонију (*ἀποικία*) људског рода, коју је он послао из очинске земље са висине и одредио да живи у овом делу свемира – хоћемо ли сматрати да је он, да би осигурао сопствени поредак ствари на овом свету измислио божански облик казне, под којим мислим на знање и науку о политици, како би људи могли бити способни да се врате својој мајци-граду на небу, у одређено временско доба, и да донесу доле [лекције] вредне његове бесмртне политике... Узмимо да је то тако. Тада, сматрам да је аргумент потпуно показао... каква врста човека је добар цар који носи у себи*

²² Према грчкој митологији Кодро (*Κόδρος*) је син Меланта, једног од потомака бога мора Посејдона. Након инвазије Хераклида на Пелопонез, Кодров отац Мелант, прогнан из свог града Пила, је дошао у Атину. Ту му је Тиомет, последњи потомак Тезејев, препустио краљевство у знак захвалности за помоћ коју му је Мелант пружио у рату са Беотским краљем Ксантосом. После смрти свога оца, Кодро га је наследио на престолу. За Кодрове владе Пелопонежани су предузели поход на Атину. Пророчиште у Делфима им је предсказало да ће однети победу она страна чији краљ буде у борби погинуо. Сазнавши за одлуку пророчишта, Кодро се преобучен у просјака искрао из Атине, увукао у непријатељски табор, изазвао свађу и дозволио да га убију. Сазнавши да је убијени просјак атински краљ, Пелопонежани су дигли опсаду Атине. Кодро је тако у античкој традицији остао пример владара који је жртвовао свој живот за отаџбину. Према једној верзији мита Атињани су одлучили, свесни чињенице да више никад неће имати тако добрих владара, да не бирају више краљеве. По другој верзији наследио га је његов син Медон.

²³ Маи као извор наводи Цицерона, *De Republica* II, 42.

слику Бога, и како ће такав цар одређивати политику своје државе својим опонашањем Бога... Због тога, сматрам, да неће бити погрешно за нас да узимамо тачније од ствари опонашања Бога, да бисмо могли да достигнемо добро утемељено гледиште таквог опонашања... Стога, наш аргумент се неће удаљити од теме опонашања Бога, кроз Божје добротинство, и који, где год се оствари, то јасно чини онима који уживају Његово добротинство.

Следећа поглавља (XIV – XVI) развијају ту исту тему. Менас, који у дијалогу попут Сократа код Платона, води главну реч, расправља аргументе са Томом, који слуша и мање-више одобрава.

Менас: *Да ли је сличност свемира природно присутна у човеку, чак и ако је свемир већи од њега – присутна онолико и на исти начин као што је од претка присутна у потомку, или да је од творца присутна у стварању – то је питање које још јасније управља нашим веровањем.*

Тома: *Свакако! Све то ужива добротинство [своје сличности са својим оригиналом] једнако и у сразмери са својим заслугама...*

Менас: *Тако се човек који је у ствари царски, креће у хармонији са небом и свемиром... И оно што је предложено у Сократовој молитви²⁴ није ствар неизбежности, или намере без савести, али то треба да изведе сам [човек] кроз неки спонтани и природни покрет. Ево шта је речено у тој молитви: „Води ме, о Зевсе, и ти судбино такође, било куд ми одредиш да идем, јер ја ћу те следити спремно. А ако сам ја невољан да идем, пошто сам пао у неваљалство, нећу пратити никог више...“ Ипак он [човек који је царски] неће бити узбуђен, кад се суочи са било чим што се догађа човеку; он ће се радије весело здружити са својим друговима и он ће провести своје дане у овом смртном животу, као да је то светковина, будући увек добро припремљен за оно што долази у будућности, и не водећи рачуна о стварима тела, већ радије чежњив за временом свог поласка од њега и за даном промене ствари којима се нада у будућности.*

Тома: *То би заиста било оно што би неко очекивао од човека, који је већ, док је још телесан и међу људима, и који више воли да гледа на тај циљ, и био употребио своју мисао и знање да унапред вежба и излаже чула и знаке, при чему се знање својствено Царству разликује од знања приватне личности.*

Менас: *Кажи, радије [ко је вежбао и излагао] чула [овог] разговора о томе шта је најбожанскије, не из разговора... о мојој теорији [о томе]. Зато ја сматрам, Томо, да је оно што смо рекли раније о царству – да је*

---

²⁴ Аутор дијалога је помешао ствари. Не ради се о Сократовој, већ о молитви стоичара Клеанта, која је сачувана у Епиктетовим говорима.

било могуће тражити у његовој природи нагађањем, пре него у осигурању истине [и без било каквог апстрактног резоновања, већ вођени плодовима дискусије] – сада изнето као могуће... И ја мислим да је то случај сличан у изгледу правом царству и у поштовању човека који одговара његовој природи [правог цара]. Било је такође најјасније доказано да највећа добра међу људима треба да буду снабдевена знањем о политици... ништа узвишеније, или чак једнако, са тим није могуће наћи.

У петнаестом поглављу следи навођење античких ауторитета у прилог изнетим гледиштима:

На нашој је страни Сократ, са својим друговима и учесницима, који проистичу из његовог учења као реке из океана; људи божанског стаса у врлини и образовању и светлост својих дана, не само Грчке, већ и целог света. Тој дружини припадају Платон, Ксенофонт, Аристотел и остали философи; јер Цицерон је у праву називајући Сократа оснивачем или да употребим латински израз *princeps* – опште и истинске философије.²⁵ Међу овим Сократовим следбеницима Платон [заслужује нашу пажњу], који је рекао да је једини могући облик државног уређења, једини начин за сав људски род да достигне спас, је да природе које се сада крећу одвојено, свака дуж своје сопствене стазе, треба да буду скупљене заједно и да философија и политичка власт треба да у складу са тиме се уједине.

Писац даље наводи одломке из Ксенофонових *Успомена* и признајући свој дуг свим тим претходницима, тражи од учесника свог дијалога да ако су они стегнути од ужаса апстрактног резоновања, они су свакако установили своје закључке са три врсте аргумената: прво, правим мишљењем,²⁶ друго, разумом и истином, и треће, тачно изведеним сведочењем. Али, шта су ти закључци, тешко је рећи да би нам данас било јасно.

Последње поглавље је аргумент у прилог политичкој науци, који се заснива на коришћењу аналогија, насликаних у Платоновом маниру, са осталим људским вештинама.

Ако бисте затражили од човека да чува овце и козе у пољу, а када он не зна вештину пастира или козара, и нема искуства у тој вештини, шта би он одговорио? Наравно, он би рекао да не би могао да учини оно што није никад научен да ради.

²⁵ Цицеронов одломак који одговара овом тврђењу је из *De Oratore* (III, 16), а не из *De Republica*. Маи претпоставља ипак да је нешто слично могло бити речено и у дијалогу *О држави*.

²⁶ Односно **βρθη δόξα**, како га Платон назива.

Исто би било, каже даље наш аутор, и са свим осталим вештинама, од медицине до дрводељства, све до „бескорисне“ вештине музике и плеса. Но, са политиком није такав случај:

Већина људи – не кажем сви, јер бих могао бити оптужен да претерујем – ће се упустити у политичке службе, не поседујући уопште никакву идеју о политичкој науци; они ће се дрзнути чак и на царство; они су чак спремни да стекну службу новцем, или ласкањем и удварањем у сва времена и у свако доба... То је, тврдим, најгора од свих болести; то је мајка и дојиља свих политичких зала; и најгора од свих несрећа које она доноси је да ти људи нису посећени безчаићем [кога заслужују].

На овом месту се завршава аргументација.²⁷

---

²⁷ Наведени одломци преведени су према издању С. М. Mazzuchi, pp. 15-55.

*Srđan Šarkić, Ph. D., Full Professor
Novi Sad School of Law*

A Byzantine Dialogue de Scientia Politica

Abstract

In 1827 Cardinal Mai printed in his *Scriptorum Veterum Nova Collectio* the fragments of a dialogue in Greek 'On political science' which appears to be partly based on Plato's *Republic* and partly on Cicero's *De Republica*. He ascribed these fragments, probably in error, to a certain Peter who held the post of *magister officiorum* under the emperor Justinian I; and he did so on the assumption that the dialogue (entitled in Greek **περί πολιτικῆς ἐπιστημῆς**) was identical with a work, entitled **περί πολιτικῆς καταστάσεως**, which is ascribed to this Peter in the lexicon that goes by the name *Suidas*. But the work of Peter dealt with political *institutions*, and not with political *science*; and there is thus no valid reason for the identification suggested by Mai. Another suggestion which he made has more probability, though it, too, is not without difficulties. This suggestion is that the dialogue on political science is to be identified with a work mentioned by Photius in his *Myriobiblion* as having been read in the circle which gathered in his house for study.

Today we can only say that we are dealing with an unknown author, who wrote at an unknown date. But it is possible to suggest an approximate date at which the dialogue may have been written: in the sixth century during the reign of Justinian.